

N.V. Slavenburg's bank, Utrecht, oud en nieuw

G. A. P. van Helbergen

Enkele jaren geleden werden de panden Janskerkhof 21, 22 en 23 aan de binnenzijde geheel verbouwd, om ze beter geschikt te maken als kantoorgebouw voor N.V. Slavenburg's Bank. Achter de panden werd een parkeerterrein aangelegd, dat bereikbaar werd gemaakt via de panden Jansveld 9 en 11. Alle panden waren toen eigendom van Slavenburg's Bank; na de verbouwing heeft de bank de percelen Jansveld 9 en 11 voor een symbolische koopsom overgedaan aan het Utrechts Monumentenfonds, dat deze panden zal gaan restaureren, echter met behoud van de bovengenoemde doorritten ten behoeve van de bank.

Intussen is een aanvang gemaakt met de restauratie van de voorgevels van de panden Janskerkhof 21, 22 en 23, welke gevels wederom in haar oorspronkelijke staat zullen worden teruggebracht voor zover deze staat historisch is te achterhalen. Restauratie geschiedt onder toezicht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Hetgeen hier volgt is de historie van de panden van Slavenburg's Bank en de beide inmiddels aan het Utrechts Monumentenfonds overgedragen achterliggende percelen. Gaarne wordt dank gebracht aan de heer Gemeente-archivaris van Utrecht en zijn staf voor de bij het onderzoek gegeven aanwijzingen.

Het Janskerkhof

In de elfde eeuw begon bisschop Bernold in navolging van hetgeen in andere belangrijke bisschopsteden geschiedde met de bouw van een z.g.n. kerkenkruis over de stad Utrecht. Met zijn Domkerk als middelpunt in het hart van het denkbeeldige kruis, bouwde hij vier kerken (respectievelijk St. Pieter, St. Paulus, St. Jan en St. Maria) op de einden van de vier kruisarmen. Alleen de Dom, de Janskerk en de Pieterskerk zijn daarvan tot op de huidige dag overgebleven.

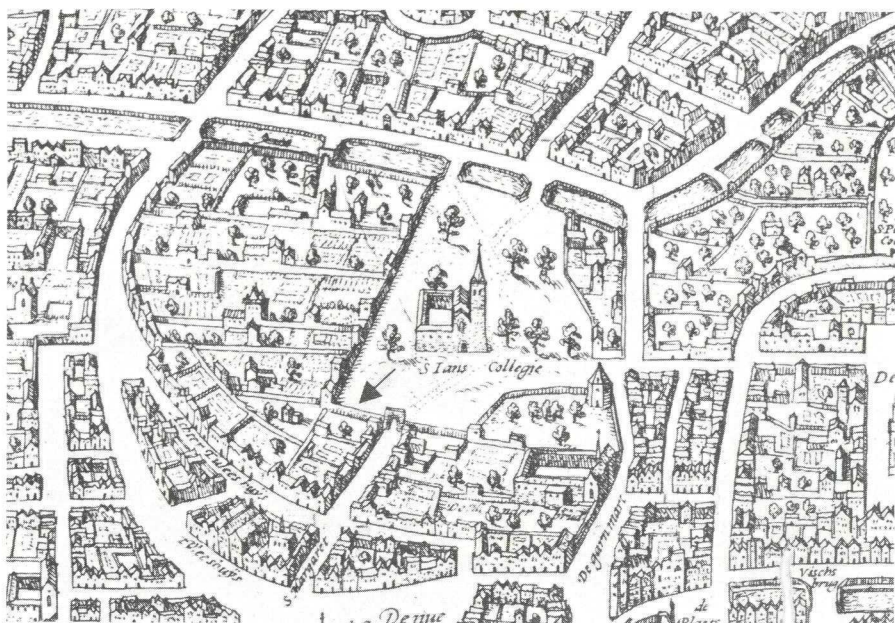
De Dom en de vier kerken waren z.g.n. kapittelkerken (alleen St. Paulus was een echte kloostergemeenschap). Zij werden door kanunniken bestuurd, die, wat het burgerlijk bestuur betreft, onafhankelijk waren van het hen omringende stadsbestuur van Utrecht. Van de stad waren deze immuniteiten ook geografisch gescheiden door muren, grachten en barrières. De belangrijke

OUD

NIEUW

Situatie volgens de plattegrond van Braun en Hogenberg in 1572.

verbindingsstraat binnen de stad, de Voorstraat, moest een lange bocht beschrijven, omdat zij immers om de immuniteit van St. Jan héén moest.

In 1579 werd te Utrecht de bekende Unie van Utrecht gesloten, de basis voor onze vrijheid als nationale staat. Sindsdien was de stad en het gewest opgenomen in een samenleving met overwegend calvinistische signatuur. De kerkelijke goederen werden geseclariseerd. De eerwaardige en door de eeuwen gelouterde status van de immuniteiten bleef echter vooralsnog goeddeels behouden, al kwamen er andere bestuurders.

De uit de Middeleeuwen daterende terminologieën bleven bestaan; de inhoud van de begrippen werd echter ingrijpend veranderd. De kanunniken-nieuwstijl werden gereformeerde regenten, leden van patricische geslachten, die inkomsten genoten van hun kanunnikenfunctie, hetgeen werd verdedigd met de overweging, dat het hun voorvaders waren geweest, die eeuwenlang de kapitels hadden gefinancierd. Hoewel de eigen bestuursmacht van de kapitels reeds in 1586 werd opgeheven, zien wij nog gedurende de gehele Republiektijd de restanten daarvan doorwerken in de Utrechtse historie ¹⁾.

Op het Janskerkhof werden de fraaie kapittelhuizen veelal door kanunniken en hun familie bewoond. Dit moet inderdaad een aantrekkelijke affaire geweest zijn in het dicht bebouwde Utrecht. Het Janskerkhof was ruim en fraai gestoffeerd met bomen. De meeste kapittelhuizen lagen tussen het plein en de Voorstraat temidden van diepe tuinen. Waar nu de voorgevels van de panden aan de noordzijde staan, liep vroeger een met metselwerk beschoeide

1) Struick, Utrecht door de Eeuwen heen (1968).

In 1604 lieten de kapittelheren van St. Jan het gehele kerkhof opmeten door de landmeter Jan Rutgers van den Bergh. Naast de poort in de Lange Jansstraat tekende hij drie huizen (thans het sigarenmagazijn op de hoek, het makelaarskantoor en het linker bankpand). De rest was nog onbebouwd en nog afgesloten met de muur.

„Den XXIIIen maeij AO 1604 hebbe Ick ondersghsreeven Lantmeeter voordien Hoeve van Utrecht ten versoecke van mijn E.Heeren van Sint Jans tot Utrecht het voorgestelde kerckhoff gemeeten ende deese chaerte daer van gemaect gelijk St.Jans kerck met haere ciicumstantie binnen Utrecht geleegeen is, twelcke groot bevonden is met de heele graff aende noortsyde elff hondert acht en vyftich roeden een halff, bij mijn Jan Rutgers vanden Bergh, Lantmeeter tot Utrecht.”

Hij heeft er veel werk aan gehad. Het grapje kostte „mijn E.Heeren van Sint Jans” f 47.—, zoals uit de rekening van het kapittel blijkt in het in die tijd gebruikelijke potjes-Latijn:

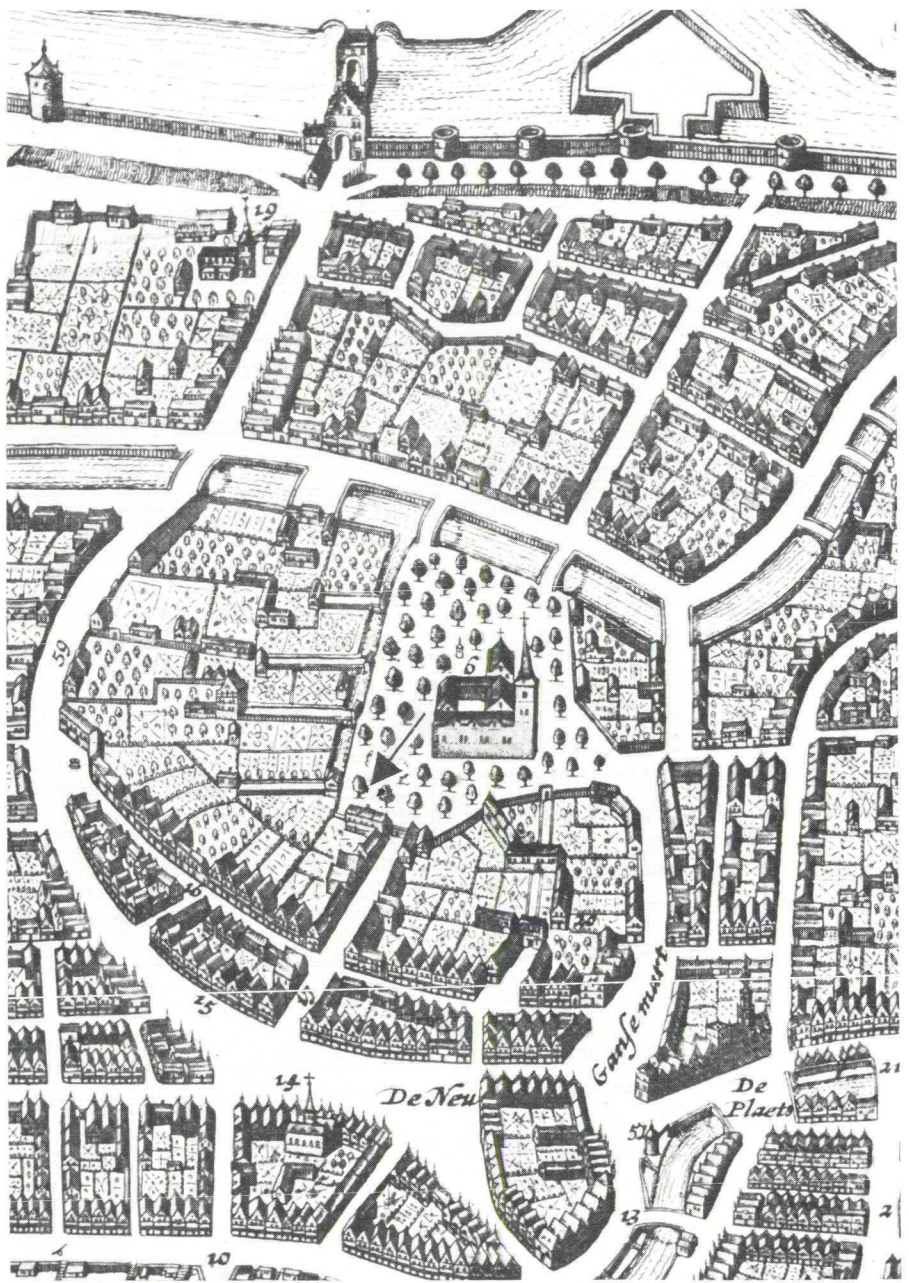
„Item solvi Joanni Rutgeri van de Berch, geometer, pro mensuratione diversarum terrarum nostrarum juxta specificationem ordinationem nostre non moderationem et quitanciam suam 47 flor.” 3)

De grote geograaf en kaartenmaker Blaauw geeft in 1648 een nieuwe plattegrond van Utrecht uit. De bebouwing van de weststrook van het Janskerkhof is nu uitgebreid met het grondstuk van ons middenpand, waarop twee huisjes waren verrezen. De rest zou nog circa honderd jaar onbebouwd blijven, enkele kleine „camers” daargelaten, een min of meer tijdelijke bebouwing voor en achter de huidige rooilijn. In de tweede helft van de 17e eeuw lezen wij al over een achteruitweg en stalling bij een pand aan het Jansveld („achter het vleeshuis”), uitkomende op het Janskerkhof. Deze opene ruimte besloeg eerst het terrein van het rechter bankperceel en het begrenzende, doch later alleen het terrein van het nu laatste huis aan de westzijde van het Janskerkhof (nu het Accountantskantoor Sijbes). De stalling met uitgang hoorde bij een herberg aan het Jansveld, ooit geheten De Oude Edele Baas, later De Blaauwe Haan.

We kennen een reeks van herbergiers van dit etablissement en horen regelmatig van min of meer ernstige ordeverstoringen. Het laatste voorbeeld daarvan: de waard van De Blaauwe Haan, Philip Heytz, werd „ter zake van zyn oproerig gedrag teegen de justitie voor tien dagen te water en brood gesteld, den 19en October 1799” 4).

3) R.A. Utrecht, Rek. Kap. St. Jan.

4) G.A. Utrecht, Criminele Sententiën.

De kaart van Blaauw (1648). (G.A. Utrecht)

De „stille hoek”

Oude Utrechtse hebben ons gezegd, dat de westzijde van het Janskerkhof in hun jeugd werd aangeduid met „de stille hoek”. Toen de Utrechtsche Provincie Bank in 1920 haar zaken van het Vredenburg naar het Janskerkhof verplaatste, werd aan de directeur de vraag gesteld, wat hij mankeerde zich te vestigen op een plaats met zo weinig „loop”. Misschien is dit de reden, dat wij nu zo weinig weten van de bouwkundige historie van onze panden. Er is geen afbeelding gevonden van deze pleinwand. Zelfs uit de vorige eeuw mankeren foto's of prentbriefkaarten.

De bebouwing van de overige pleinwanden kan door de eeuwen heen redelijk worden gevolgd. Wij spraken al van de grote claustrale huizen en voegen daaraan - volledigheidshalve - nog het oude minderbroederklooster aan de zuidzijde toe, dat in 1579 werd aangewezen tot „Statenkamer” en thans in gebruik is bij de Rijksuniversiteit 5).

In 1604 was alléén ons linker perceel bebouwd; in 1648 was er ook op het terrein van ons huidige middenpand sprake van bebouwing: de reeds genoemde twee kleine huisjes. Veel later, in 1745 eerst, werden deze huisjes tot één herenhuis verbonden. De zijgevels bleven daarbij onverlet; daarin bevinden zich nu nog een oorspronkelijk 17e eeuws kruiskoosje en een kloosterkoosje. De restauratiewerkzaamheden hebben aangetoond, dat in de originele huisjes de vloeren van de benedenverdieping ruim anderhalve meter boven het maaiveld gelegen hebben. Voor de gevels moeten hoge stoepen hebben bestaan.

Onder de voorgevels loopt een breed gemetseld riool, een „slokop”, dat zijn weg schijnt te vinden onder de huizen van de Voorstraat en dat zou uitkomen aan de Van Asch van Wijckskade, waar het vroeger afwaterde in de singel. Een op het Janskerkhof geboren en getogen Utrechter heeft ons gezegd, dat men zo'n zestig jaar geleden nog met een bootje door deze afvoergang kon varen. Nu is het echter tot bijna aan de kruin dichtgeslibd, als bij de opening bleek. Duidelijk is, dat bij de bouw van de panden aan de „stille hoek” de oorspronkelijke grenssloot van de immuniteit van St. Jan is overkluisd.

Sinds ca. 1700 is de westzijde meer in trek gekomen en is de bebouwing „standesgemäsz” aangepast. Bij de transporten van de huizen is in de akten sprake van „camerbehangsels” en andere luxe.

Janskerkhof 21

De drie huizen aan het Janskerkhof van rechts naar links volgende, beginnen wij met de open plaats in de hoek, jarenlang de bovengenoemde achteringang van de herberg aan het Jansveld. Er stonden nog wat kleine huisjes langs die ingang, die eigendom waren van de Freules Maria Geertruid en Hendrika Justina van Heemskerck van Beesd van Beekestein. Deze bezaten ook het claustrale huis om de hoek, dat zij in 1740 verkochten aan Theodorus Cornelis Zaal, kanunnik van St. Marie. Zij behielden bij die verkoop de huisjes aan

5) En waarover eind 1974 een geschrift is verschenen van de hand van Dr. P. J. Kipp (Oosthoek, Scheltema & Holkema).

Onze buurman van 1775 tot 1809.
(coll. G.A. Utrecht)

D.C. DE LEEUW.

het Janskerkhof, waarbij werd bepaald, dat Zaal de deur in de middeleeuwse heynmuur - waarvan blijkbaar nog een gedeelte bestond - mocht doen dichtmetselen, doch ervoor zou zorgen dat de ramen van de huisjes niet zouden worden betimmerd. Deze gaven namelijk uitzicht op de stalling, de enige lichtbron. (Bij de restauratie van het thans uiterste pand in de hoek - van het accountantskantoor Sijbes - is het achterste restant van één dier huisjes in de tuin omstreeks 1969 verwijderd.)

Het voorste van deze „cameren” werd tussen 1720 en 1730 afgebroken. Mevrouw Cornelia Henrietta van Weede, douairière van Daniël de Leeuw, Geëligeerde Raad van Utrecht, stichtte op de plaats daarvan het herenhuis, dat nu ons rechter pand is (nr. 21). De gevel is nog geheel in originele staat. Bij de laatste restauratie zijn de overige gevels - bij gebrek aan oude afbeeldingen - in ongeveer dezelfde stijl aangepast.

Cornelia van Weede werd in 1723 weduwe van Daniël de Leeuw (1677-1723). Deze was bij zijn leven onder andere: Domheer van St. Pieter (1707), kapitein ter zee van de Admiraliteit op de Maze (1708), Geëligeerde Raad in de Staten van Utrecht (1713) *), gecommitteerde in de provinciale financiën (1715), Hoogheemraad van de Lekdijk-Benedendams (1718), Raad ter

*) „De Staten bestonden als voorheen (de ME.) uit drie leden. In plaats der vijf kapittels, die gesecculariseerd waren, kwamen als eerste lid de *Geëligeerden*, uit de leden der vijf collegiën door de twee andere leden voór hun leven gekozen. Den tweeden stand vertegenwoordigde de beschreven Ridderschap; den derden de stad Utrecht, met de vier kleine steden. Met de leiding der statenvergadering was de president der Geëligeerden belast.”

R. Fruin, Geschiedenis der Staatsinstellingen in Nederland tot den Val der Republiek, pag. 238.

Admiraliteit op de Maze (1720), Deken van St. Pieter (1723), enzovoort. Zijn broer Mr. Antonie de Leeuw (1679-1729) was onder meer: Raad in de vroedschap van Utrecht (1712), Ontvanger van de Generale Middelen van de provincie (1715), Raad ter Admiraliteit in Friesland (1725), Schepen van Utrecht (1728), enz. Zijn andere broer Theodorus de Leeuw (1681-1732) was Heer van Abcoude en Baambrugge, Kanunnik van St. Pieter (1710), Raad ter Admiraliteit in Zeeland (1715), Bewindvoerder van de West-Indische Compagnie, Kamer Amsterdam (1722), Hoogheemraad van de Lekdijk Bovendams (1725). Talloze voorvaders en neven-De Leeuw waren in de zeventiende en achttiende eeuw a.h.w. beladen met ambten ⁶⁾.

Waarom deze dorre wijsheid? Om een staaltje te geven van hetgeen wij op school leerden van de regententijd, de ambtencumulatie, de oligarchie. Het is inderdaad verwonderlijk, dat een dergelijk systeem rond tweehonderd jaar heeft kunnen fungeren. Wij halen echter in dit verband de grote historicus Robert Fruin aan, die een lans breekt voor de regenten:

„Niet, zoals dikwijls beweerd is, hebben de regenten bij het stichten van het gemenebest aan het volk zijn rechten ontrouwd; zij hadden slechts te aanvaarden wat het volk hun gaarne overgaf. Druk bezig met nijverheid en handel, liet het aan de bekwame mannen, die naar zijn geest en overeenkomstig zijn belangen het land regeerden, bereidwillig het staatsbestuur over. In het algemeen: de aristocratische regering liet aan de ingezetenen een ruime mate van burgerlijke vrijheid. Het volk gaf gewillig de waarborgen der vrijheid op, omdat het vertrouwd was die niet te behoeven; het liet zich uitsluiten van deelname aan de regering, omdat het met de algemene gang der regering tevreden kon zijn.”
(Dr. R. Fruin, *Tien Jaren uit den Tachtigjarigen Oorlog*, 1e dr., pag. 29/30.)

In 1755 verkoopt Mevrouw de Leeuw-van Weede het huis „naast de ingang van de herberg De Haen” aan Maximiliaan d’Ivoy, Heer van Mijdrecht, Raad in de Vroedschap. In 1764 sterft zij. Haar kleinzoon, Daniel Cornelis de Leeuw, ook Geëligeerde Raad enz., woonde van 1775 tot 1809 in het linker buurpand (thans de Makelaar Pieters).

Janskerkhof 22

De beide kort voor 1648 gebouwde huisjes, waarvan hierboven al sprake was, waren reeds in 1653 eigendom van Arnoldus van Everdingen, Heer van der Nieuwpoort, rentmeester der Generale Middelen van het gewest, lid van de Ridderschap, enz., een notabel man, die de huisjes als belegging bezat en verhuurde. Zo woonde daar onder andere de heer Dirk de Leeuw, achterneef van de hiervoor genoemde De Leeuw’s. Hij was o.m. Heer van Schalk-

6) Centraal Bureau Genealogie, Stamreeks De Leeuw.

wijk en zal wel meestal „buiten” gewoond hebben. Het door hem gehuurde huis (op de helft van het latere middenpand van de bank) zal hem slechts als stadswoning voor de koude wintermaanden gediend hebben of als toevlucht voor onzekere tijden. Men vergete niet, dat de onveiligheid op het platteland in de 17e en 18e eeuw nog onvoorstelbaar groot was voor onze begrippen.

Zo was er bijvoorbeeld in 1629 een strooptocht van de Spanjaarden bij wijze van afleidingsmanoeuvre voor het toen door Frederik Hendrik belegerde 's-Hertogenbosch, waarbij men - onder zorgvuldig vermijden van steden en schansen ⁷⁾ - tot vóór Amsterdam doordrong. In 1665 was er - eveneens bijvoorbeeld - een lokaal conflict met de Bisschop van Munster, dat vreemde huurlingen tot aan het gebied van het gewest Utrecht bracht. De soldaten leefden „op den boer”, zij requireerden, stalen en verwoestten, wat zij maar wilden. Nog erger werd het als de vrede „uitbrak”: de strijdende partijen hadden de gewoonte hun troepen ter plaatse, waar zij toevallig waren, af te danken. De werkloze soldaten bleef niets anders over, dan van roof te leven, een plaag, die het platteland kenmerkt tot in de Franse tijd.

In 1712 kocht Dr. Adriaan Gentman, ontvanger der Generale Middelen, lid van de Vroedschap, enz. de beide huisjes op het Janskerkhof van de weduwe van genoemde Arnoldus van Everdingen, Elisabeth Crayvanger. Hij bleef ze verhuren en vermaakte ze aan Ds. Daniel Beuckelaar, predikant te Utrecht, later te Vere, die ze in 1736 verkocht aan Arnoldus Hermanus van Munster, notaris voor het Hof van Utrecht. Deze zette de reeds bestaande huur door met een Franse emigrant, Christiaan Jan Dragon, die in 1716 burger van Utrecht geworden was. Nadat Notaris van Munster in 1744 was overleden, verkocht Elisabeth Lems - zijn weduwe - de huizen aan Mr. Henri François de Limiers.

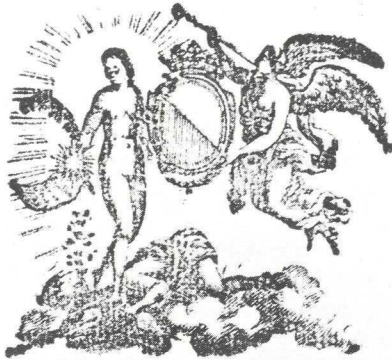
De naam De Limiers is aanleiding tot een kleine zijsprong. Vader en zoon, respectievelijk Mr. Henri Philippe en Mr. Henri François, waren van 1724 tot 1758 „courantiers” te Utrecht. In de 17e eeuw waren er in Utrecht uitgegeven kranten, maar in de 18e wordt het bepaald véél: Nederlandse, Franse, wekelijkse, „maandagse”, „donderdagse”, boerenkranten, burgerkranten, politieke periodieken... van alles! Een zekere meneer Janiçon krijgt privilege voor het doen verschijnen van een Franse courant, waarvan de inhoud de vroedschap echter niet behaagde. In 1722 staakt de verschijning; in 1723 wordt het octrooi niet verlengd. Wat er precies gebeurd is, wordt niet duidelijk. In zijn plaats stelde de vroedschap met kennelijk genoegen op 14 februari 1724 de Amsterdammer Mr. Henry Philippe de Limiers aan tot courantier, zulks op grond van zijn „goede bequaemheden en voorzichtig gedragh in verscheidene door hem geschreven en uitgegeven Historiën van dezen tijdt” ⁸⁾. Hij kreeg „permissie en octroy tot het componeren, drukken en uitgeven alhier van een Fransche Courant” met uitsluiting van alle anderen. Hij verkreeg gratis burgerrecht, vrijdom van betaling van

7) Hoewel de stad Amersfoort tijdelijk werd bezet.

8) G.A. Utrecht, Res. Vroedschap.

G A-

D' U-

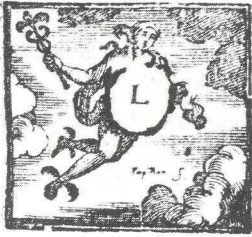
ZETTE

TRECHT

DU LUNDI 26. FEVRIER 1731.

S U E D E.

De STOCKHOLM le 11. Février.

E 1. de ce mois,
 un Hérald d'ar-
 mes publiâ, à
 son de trompe,
 „ Que les Dé-
 putez des E-
 tats de ce Ro-
 yanne eusseut
 „ à se rendre le
 lendemain à
 „ l'Eglise de S.

Livrée de ce Sénateur marchoit aux deux
 côtez du Carosse.

V. Six carosses à six chevaux, occupez
 chacun par deux Sénateurs, aussi en manteaux
 de velours cramoisi, d'oublez d'hermine, &
 tenant leurs bonnets à la main: Les domesti-
 ques étoient aux deux côtez du Carosse.

VI. Deux Seigneurs, marchant à pied,
 & vêtus de leurs habits ordinaires.

VII. Un Carosse à huit chevaux, qui est
 le même dont on s'est servi au couronnement
 du Roi: S. M. qui l'occupoit, étoit en man-
 teau Royal de velours violet, brodé en or,
 parfemé de diamans & doublé d'hermine: Le

„Kop” van de „Gazette d'Utrecht” van de Heren de Limiers.
 (coll. G.A. Utrecht)

familiegeld, van tocht- en wachtdiensten en bovendien een jaargeld van
 f 150:— toe.

In 1728 sterft hij. Zijn weduwe en even later zijn zoon Henry François zet
 de zaak door, eerst aan het „Nouveau Canal”, daarna aan de „Heere Straet”.
 Sinds 1744 zal het redactionele werk wel op het Janskerkhof gedaan zijn. In
 1758 draagt Henry François de Limiers zijn Franse krant over aan Etienne
 Elie Peuch.

Hoewel de beide journalisten regelmatig met „mr” betiteld worden, hebben
 wij niet kunnen vinden, dat zij ooit aan een Nederlandse Universiteit of
 Hogeschool hebben gestudeerd. Zàl ook wel niet. Een kenmerk van de Ne-
 derlandse samenleving is door de eeuwen heen geweest: het strikt onderschei-
 den van standen en coterieën. In de 18e eeuw werd het gewone volk in de
 officiële stukken slechts aangeduid met namen en voornamen, zonder méér;
 de kleine burgerij werd geschreven met „monsieur” voor de naam, afgekort
 met „sr” of „mr”. Het „heer of mevrouw” was uitsluitend voorbehouden aan
 de upper ten. Er was nog een tussenvorm mogelijk, t.w. „sinjeur”, veelal

voor de zonen van „heren”. Het traceren van de maatschappelijke status - zonder welke wij Nederlanders zo moeilijk kunnen leven! - is wel eens moeilijk.

Het is Henri François de Limiers geweest, die beide panden - waarvan hierboven sprake was - tot één heeft verenigd. Hij heeft de oude 17e eeuwse gevels vervangen, de vloeren op straatniveau gebracht, de hoge stoepen afgebroken. De basis voor het middenpand, waarin het bankkantoor sinds 1920 gevestigd is (zie hierachter), is hiermede door De Limiers gelegd. Wij weten niet in details hoe het er omstreeks 1750 is gaan uitzien. Evenmin hebben wij een portret van De Limiers kunnen achterhalen. Bij gebrek daaraan publiceren wij een willekeurige „kop” van zijn krant.

Na deze journalist kwam het vernieuwde perceel een negental jaren in handen van een zekere Gerard Muysen, die het verkocht aan de oud-hoofddofficier van de stad Amersfoort, Gerard van Voorst, en zijn echtgenote Cornelia van der Velden. Dit zijn de laatste bewoners van het middenpand vóór de Franse tijd, die wij in een volgend hoofdstuk zullen behandelen.

Janskerkhof 23

Het oudste huis, waarvan het minste is overgebleven. Het moet al omstreeks 1640 hebben bestaan, doch is herhaald vernieuwd. Wie het stichtte, is niet bekend. In 1653 woonde er een zekere Lysbetgen van Lamsvelt; in 1715 Jacobus Verbeek, wiens dochter en schoonzoon, Hendrik van Singel, het erfden ⁹⁾. Van Singel, die slechts één kind (een dochter) had ¹⁰⁾, verkocht het gebouw aan het echtpaar Louis Fieret/Maria van der Dussen, die kinderloos stierven. In 1738 wordt het huis gekocht door Mr. Abraham van Cuylenburgh (1691-1758), Raad en Secretaris van de Vroedschap, Rentmeester van de Ridderschap, enz. Hier komen we weer zo'n oud, thans uitgestorven Utrechts regentengeslacht tegen. Reeds in de 16e eeuw zaten Van Cuylenburgh's hier op het kussen. Wij zullen niet wéér ambten gaan opsommen; het is al net zo als met de De Leeuw's.

Hiervóór hebben wij gepleit voor de regenten wij hebben Robert Fruin aan het woord gelaten. Het ging overigens toch niet altijd even goed. Ten aanzien van de Van Cuylenburgh's vinden wij, hoe in 1665 de Hoofdschout van Utrecht, Jhr. Frederik Ruysch, Heer van den Engh, een aanklacht indient tegen Mr. Guiljam van Cuylenburgh en zijn zoon Johan, als „gedaeghdens”, wegens malversaties op het kantoor van de Generale Middelen ¹¹⁾! (Genealogisch is er geen verband gevonden tussen dit regentengeslacht en de Graven van Culemborg, die een grotere rol in de vaderlandse geschiedenis hebben gespeeld.)

Na Mr. Abraham van Cuylenburgh komt Mr. Cornelis Maurits van Eelde ons pand bewonen. Hij leefde van 1726 tot 1787 en kwam uit 's-Hertogenbosch. Volgens de XIIIe jaargang van het Nederlandsch Patriciaat, waarin het geslacht Van Eelde wordt behandeld, was hij zoutzieder. Het zal wel zo

9) G.A. Utrecht, O.N.A. nots. Hendrik van Hees.

10) Wapen Heraut 1910.

11) G.A. Utrecht, Criminele Sententiën.

Mr. C. M. van Eelde (1726-1787),
Secretaris der Fundatie van
Renswoude. (coll. der Fundatie)

zijn, maar wij hebben daar niets van kunnen vinden. Wel vonden wij, dat hij in 1749 te Utrecht de graad van meester in de rechten verkreeg, in 1750 burger werd en advocaat voor het Hof. In 1771 werd hij benoemd tot Secretaris en Administrateur van de Fundatie van Renswoude, hetgeen hij tot zijn dood bleef. De Fundatie van Renswoude was opgericht naar aanleiding van het uit 1754 daterende testament van Mevrouw Maria Duyst van Voorhout, douairière Van Reede, Vrijvrouwe van Renswoude, etc., die een gedeelte van haar vermogen en enkele huizen te Utrecht, Delft en Den Haag bestemde voor

„eenige van de verstandigste schranderste en bekwaamste jongens, niet jonger als vijftien jaren, maar wel daerboven in derselver huijzen af te sonderen en aan te zetten, hetzij in de Mathesis, teekenen of schilderkonst, Beeldhouwen of Beeldsnijden, oeffeningen in sware Dijkagien tot behouding van ons Landt tegens sware overstromingen van 't water, of dergelijke Libere Consten, en dat de onkosten van buyten de voorsz. huijzen in andere steden te wonen uyt de voorschreeve revenuën zullen moeten worden gesupporteerd en betaald.”

(Mr. C. G. C. van Hengst, Aanteekeningen betreffende de Fundatie der Vrijvrouwe van Renswoude, Utrecht 1890.)

Derhalve een wat voortijdige H.T.S., die overigens zéér aan haar doel heeft beantwoord.

De weduwe van Mr. Van Eelde, Suzanna Maria Pernée, verkocht in 1789 het huis aan Dirk Ubing, van oorsprong een Duitser. In 1717 was hij burger geworden. De familie kwam van Altona en was Luthers. Hij vermaakte zijn bezit aan de Evangelisch Lutherse Gemeente van Utrecht, waarover hierachter nader.

Als we van de goede oude tijd spreken, moeten we bedenken, dat deze oude tijd goed was voor weinigen en aanmerkelijk minder goed voor velen. De nu bij ons kantoor in gebruik zijnde percelen aan het Janskerkhof dienden als woning of geldbelegging voor doorgaans patricische Utrechtters; onze historie is tot nu toe daardoor grotendeels een geschiedenis van de happy few geweest. Grotendeels: de achterpanden aan het Jansveld immers waren middenstandswoningen, waar men woonde en bedrijf uitoefende. Hoofdzakelijk het slagbedrijf; aan de straatzijde hield men winkel, in de achterhuizen werd geslacht. De herenhuizen aan het Janskerkhof hadden slechts circa 15 meter diepe achtertuinen, door schuttingen en stenen muren van de slachtruimten gescheiden.

Wij maken ons nu zo druk over luchtverontreiniging en geluidshinder. Tweehonderd jaar geleden was men daarvoor blijkbaar niet zo gevoelig; men hield en slachtte varkens onder de ramen van de heren regeerders! Van protesten of verboden hoorde men nooit. Wel was er een gebod van de vroedschap, dat de dienstboden verbood kleden te kloppen tussen de bomen op het Janskerkhof. Niet vanwege de eventuele luchtverontreiniging, maar omdat de bomen er niet beter op werden als er latten tussen werden getimmerd en kloptouwen gespannen ¹²⁾.

De slagbedrijvers hadden betrekkelijk de vrije hand. Zij waren daar al lang gevestigd, al vóórdat onze kant van het Janskerkhof bebouwd was. In 1441 hadden zij met hun lange messen en grote lichaamskracht het de regeerders erg lastig gemaakt. Voor straf werd het vleeshouwersgilde opgeheven. Het duurde enige tijd voordat men deze woelige handwerkslieden weer wat meer bijeen durfde te brengen. In het einde van de 15e eeuw kwamen er weer twee openbare slachthuizen, die men wat achteraf en vooral ver van elkaar lokaliseerde: één op de Lange Nieuwstraat en één aan de Voorstraat, uitkomende op een misschien bestaand, misschien gecreëerd achterstraatje, dat de naam kreeg „Achter het Vleeshuis” of „Achter het Grote Vleeshuis” ¹³⁾. Deze straat heet sinds de vorige eeuw Jansveld. Tijdens onze inlijving bij Frankrijk sprak men van „Derrière la Boucherie”. Achter en rondom deze boucherie woonden sedert eeuwen de slagbedrijvers. Zo ook in de panden Jansveld 9 en 11, de poortgebouwen van het parkeerterrein.

Het nummer 11 draagt een gestoken houten gevelversiering „De Gouden Ridder” - voor een bank een passend embleem - doch deze moet eerst omstreeks 1800 aangebracht zijn. De buurpanden (thans nrs. 7 en 13) heetten respectievelijk „Het Bonte Lam” en „Het Zwarte Varken”. Veelzeggende namen voor slagbedrijvers!

Wanneer de huizen gesticht zijn, weten wij niet, maar reeds in 1572 was het gehele Jansveld volgebouwd. In 1653 woonden er al slagbedrijvers in deze panden: Cornelis Hendriks en Jacobus Schalkwijk. De eerste had een uitgang op de

12) G.A. Utrecht, Res. Vroedschap.

13) De nog bestaande oude vleeshal aan de Voorstraat/Jansveld (nu antiekbeurs De Ossekop) kreeg in 1637 zijn huidige uitwendige vormgeving.

Lange Jansstraat (op de plaats van het huis, waar nu Drukkerij W. P. van Nieuwenhuijsen gevestigd is). Ook de buurpanden aan het Janskerkhof en de Lange Jansstraat mochten er gebruik van maken. Dit heeft tot circa 1800 geduurd.

Het vereist een uitgebreide studie, na te gaan, hoe de bewoning van de percelen 9 en 11 gedurende de 17e eeuw geweest is. Wij laten dit gaarne aan meer deskundigen over; voor ons doel is e.e.a. ook niet zo belangrijk. Dikwijls werden de huizen als geldbelegging gekocht door bemiddelde Utrechters, die ze aan handwerkslieden verhuurden. In de akten worden afwisselend de namen van eigenaren en huurders als belendingen genoemd, terwijl ook veelal gebouwen, die later als woonhuizen staan geboekt, gebruikt werden als stallingen en werkplaatsen. Het „aftellen” van de percelen (huisnummers bestonden nog niet) geeft voor de 17e eeuw nogal eens wat moeilijkheden.

Grotere zekerheid komt er eerst in de 18e eeuw. De huizen, die nu de nummers 9 en 11 dragen, waren begin-1700 samen eigendom van een zekere vleeshouwer Gerrit Kanel (Knel, Canel, Canee e.a. verschrijvingen). In 1763 wordt nummer 9 verkocht aan de slager Aart van Scherpenzeel, die in 1740 burger geworden was, komende van Lopikerkapel. In 1813 nog is zijn kleinzoon Arnoldus van Scherpenzeel in het betreffende pand „boucher” volgens het Franse bevolkingsregister. Tot 1801 wordt ook in het perceel nummer 11 het slagerebedrijf uitgeoefend en wel door de Erven-Knel. Dan wordt het huis verkocht aan Henri Dumont, die er een kruidenierszaak sticht, die tientallen jaren bestaan heeft.

De Franse tijd en de negentiende eeuw

Het einde der Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (1795) bracht geen direct zichtbare veranderingen in onze omgeving teweeg: vóór - op het Janskerkhof - woonden de „families” (hoewel deze hun regentenposities waren kwijt geraakt) en achter - aan het Jansveld - woonden en werkten de slagere, winkeliers e.d.

„Place St. Jean numéro 13” (het rechter bankpand, gesticht door Mevrouw de Leeuw-van Weede) stond tijdelijk leeg, d.w.z. er woonden slechts „deux servantes”, M. en L. Oosterbaan, respectievelijk 16 en 22 jaar (1813). Zij zullen wel ergens in de buurt „gediend” hebben.

In ons middenpand woonde Mr. H. M. A. J. van Asch van Wijck met vrouw en kinderen. Zijn echtgenote heette Kenau van Hasselaer, een rechte afstammeling van de stoere Kenau Simonsdochter, die in 1572 meehielp Haarlem te verdedigen tegen de Spaanse scharen. Volgens het Franse bevolkingsregister was hij „avocat” en hij zal wel - min of meer ambteloos - betere tijden hebben afgewacht. Voor hem kwamen die betere tijden in 1827, toen hij burgemeester van Utrecht werd, hetgeen hij tot 1838 bleef. Naar hem is de Van Asch van Wijckskade alhier genoemd ¹⁴⁾.

14) Geboren 1774, student 1794, advocaat 1804, vroedschapslid 1810/11, burgemeester 1827/38 alles te Utrecht;

lid 2e kamer Staten-Generaal 1822, lid 1e kamer 1838, staatsraad; vele staatsrechtelijke geschriften en historische opstellen over Utrecht van zijn hand. A. J. van der Aa, Biografisch Woordenboek der Nederlanden.

*Jhr. Mr. H. M. A. J. van Asch van Wijck,
Burgemeester van Utrecht
van 1827 tot 1839.*

Het derde (linker) pand was in 1794 door de „vloerkleedenwerker” Dirk Ubing bij testament nagelaten aan de Evangelisch Lutherse Gemeente te Utrecht. Het huis op het Janskerkhof was tot 1812 verhuurd aan Thomas Dolegius Adriaan Verboom, Heer van Wulven, voor *f* 350.— per jaar: een stadswoning voor een buiten wonende rentenier.

Dirk Ubing was een uit Altona afkomstige Duitser, hetgeen mede zijn Lutherse gezindheid verklaart, die zijn leven ongehuwd doorbracht en zijn vermogen - waaronder zijn woonhuis - aan de kerk vermaakte. Hij stichtte het z.g.n. „Ubing-Fonds”, „onder de expresse conditie dat de jaarlijksche revenuen zullen moeten werden uitgerijkt ten behoeve van de behoeftige Leden der voorsz. Gemeente”¹⁵⁾. Het Ubing-Fonds is in de loop der jaren in de Lutherse Diaconie opgegaan.

In het - thans weer Nederlandse - bevolkingsregister van 1824 vinden wij als opvolger van Jhr. Mr. van Asch van Wijck in ons middenpand Jhr. Jan Jacob de Geer tot Oudegein met vrouw en zeven kinderen. Hij was „stedelijk Ambtenaar” en werd later lid van de Provinciale Staten van Utrecht. Aan het zelfde adres stond zijn moeder ingeschreven, Carolina Wilhelmina Travellina, Gravin van Nassau la Leck, een afstammeling langs morganatische weg van Prins Maurits.

In het rechterpand moet omstreeks 1825 een opvallende figuur hebben gewoond: Mattheus Onderwater. Wij geven een fotocopie weer van de ontboezeming van een gemeente-ambtenaar in het bevolkingsregister: „is en blijft verdrongen”! Wat was er met deze brave man? Keek hij te diep in het glas? Of misbruikte een brutale gemeenteklerk slechts zijn naam voor een - eeuwig vastgelegd - niet passend grapje?

15) G.A. Utrecht, O.N.A. nots. Daniël Rother (1794).

Onder water - kabbelen
(is en blijft verdronken)
Onderwater Dinaal gebly larveman
... - dom 16

„is en blijft verdronken“!

Het verdere verloop van de 19e eeuw geeft weinig of geen lokaal nieuws, dat de moeite van het releveren waard is. Bewoners komen en gaan; vogels van diverse pluimage. In ons middenpand is korte tijd (1865-1868) het Utrechtse postkantoor gevestigd. In het laatstgenoemde jaar vertrekt dit naar Achter den Dom ¹⁶).

De Frans-Pruisische oorlog van 1870/71 geeft ook te Utrecht de nodige beoerping. Nederland mobiliseert zijn landmacht tot een totale sterkte van 61000 man! Het hoofdkwartier van het mobiele leger wordt onder opperbevel van de Prins van Oranje te Utrecht gevestigd ¹⁷). Een moment verwachtte men in de vrijwel onbeschermd stad het ergste. Vele families stonden „gepakt“ voor de vlucht. Waarheen? Dat de schrik er in ons land tijdelijk goed in zat, bewijst het feit, dat na de vrede - Vestingwet-1874 - een ring van forten om Utrecht wordt aangelegd, kostbare werken, die nimmer gebruikt zijn.

Op het Janskerkhof kabbelt het leven rustig verder . . .

Wij menen, dat het in het kader van dit geschrift past, een enkele opmerking te maken over de 19e eeuw in het algemeen, temeer wanneer - zoals het geval is - de historie van de bankgebouwen dreigt te verdorren in een opsomming van namen der elkander opvolgende bewoners. Voor ons onderwerp is het interessant te constateren, dat in deze periode de handelsbank als zodanig in ons land haar intrede doet, schoorvoetend gevolg van de grote veranderingen in het maatschappelijke en economische beeld van die dagen.

Ons land was na de restauratie van de onafhankelijkheid zijn oude stapelmarkt kwijtgeraakt. In het kunstmatig aan Noord-Nederland gekoppelde België wachtte een energieke industrie op ontwikkeling, in welk opzicht het Noorden achter liep. In dit opzicht kwam de staatkundige scheiding van 1830 als een verlossing: de Noordelijke economie kon zich naar eigen traditie gaan ontwikkelen. De koloniën werden in het midden en de tweede helft van de eeuw een gereede markt voor de Nederlandse producten.

Deze ontwikkeling is aan Utrecht enigermate voorbijgegaan, krijgt men wel eens de indruk; het economische leven vond zijn expansie hoofdzakelijk in de kuststeden, ongeacht de lokale export-industrieën als de Twentse katoen en de Tilburgse wol. Onontkomelijk ontwikkelde zich - naar buitenlands voorbeeld - een internationaal werkend handelsbankwezen. De oude kas-

16) G.A. Utrecht, jaargangen „Utrechtsche Courant“.

17) Uyterschout, Ned. Krijgsgesch.

sierskantoren werden bankiers en nieuwe bankverenigingen ontstonden. De 18e en vroeg 19e eeuwse kassiers of betaalmesters kregen in hun tijd slechts gelden van derden ter bewaring, onder opdracht daaruit voor de deposanten zekere betalingen te verrichten. Op de gedeponeerde gelden werd meestal geen rente vergoed. Mondjesmaat voorzagen de kassiers in de credietbehoefte door het disconteren van handelspapier en (later) het in onderpand nemen van effecten.

Bij de solide Hollander stond het beroepshalve geven van crediet (anders dan het in de goederenhandel gebruikelijke debiteurencrediet) in de eerste helft van de 19e eeuw in een niet zo beste reuk. Men sprak wel van het „financierien van de armoede”, dat veelal werd geïdentificeerd met woekerpraktijken van dikwijls buitenlandse geldschietters.

Omstreeks 1860 werd dit anders: algemeen werd aanvaard dat er geld- en discontohandelaars waren, die d.m.v. wisselaccepten uitgebreid crediet aan het bedrijfsleven gaven, waardoor zij de omzetsnelheid van het geld bevorderden en de handel vergemakkelijkten. In Utrecht werd met dat doel in 1868 de Crediet- en Depositokas opgericht.

Intussen veranderde ook de maatschappelijke structuur tengevolge van staatkundige hervormingen, kiesrechtverruiming, volksoontwikkeling, vrouwenemancipatie, urbanisatie etc. De bankiers, die voorheen slechts met enkele grote vaste relaties zaken deden, traden met een steeds groeiende clientenkring in contact. Aan het einde van de 19e eeuw begint zich te demonstreren, hetgeen in de 20e gemeengoed zou worden: de bankier ging zijn cliënten in rekening-courant financieren. Hij verschafte hierdoor girale middelen en bevorderde niet slechts - zoals voorheen - de omzetsnelheid van het geld, doch vergrootte tevens de circulatiemassa daarvan. De aldus geldscheppende bank is in het huidige bestel a.h.w. niet meer weg te denken.

Kenmerkend voor de ontwikkeling van het moderne bankwezen was overigens het geleidelijke proces van het aanwenden van toevertrouwde middelen voor credietverlening, waardoor de bankier het karakter kreeg van regulator van liquiditeiten.

Vanzelfsprekend noemden wij slechts enkele aspecten van de Nederlandse bankiershistorie - en dat terloops; wij gingen aan véél voorbij, waarvan wij de behandeling aan anderen overlaten.

Utrechtsche Provincie Bank N.V.

De Heer H. G. Hammacher Jr. richtte in 1908 de Utrechtsche Provincie Bank N.V. op. Het beginkapitaal werd voor een belangrijk gedeelte gefourneerd door zijn vader, notaris in Zeeuws Vlaanderen.

De zaken werden gedaan in een gehuurd pand op het Vredenburg; de bovenverdieping daarvan diende aanvankelijk tot woonruimte voor de directeur en zijn gezin. Men hield zich voornamelijk bezig met effecten- en valutazaken. Eerst later - na de eerste wereldoorlog - begon het credietbedrijf zich te ontwikkelen. Het aandelenkapitaal van f 100.000.— werd in 1919 bij openbare emissie volgestort.

Vredenburg 23, de zetel van de Utrechtsche Provincie Bank van 1908 tot 1920 (thans Kledingmagazijn Fa. A. F. Jansen).

Per 1 februari 1920 zou het huurcontract van het kantoorpand op het Vredenburg aflopen; reeds in 1918 wordt melding gemaakt van pogingen een ander geschikt perceel in de stad te vinden. De zaken hadden zich naar genoegen ontwikkeld: men wilde thans een kantoorpand in eigendom verwerven. In 1918 en 1919 sprongen verschillende pogingen af: Nachtegaalstraat, Oude Gracht en laatstelijk het perceel van de IJzerhandel Fa. C. J. Hutjens op de Mariaplaats. Interessant is uit oude notulenboeken van de Raad van Commissarissen te vernemen, dat met de Heer G. Bischot, eigenaar van een modemagazijn (thans Bischot Modezaken B.V., op het Vredenburg) onderhandelingen werden geopend, zijn pand aan de Lange Jansstraat te verwerven. De directie van de U.P.B. adviseerde in klemmende bewoordingen aan commissarissen deze koop te doen doorgaan, aangezien de verbreding van de Lange Jansstraat aanstaande was en de bank zeker wèl zou varen bij de

PROSPECTUS.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP
UTRECHTSCH E PROVINCIEBANK

Gevestigd te UTRECHT.

OPGERICHT DEN 15^{EN} MEI 1908.

Maatschappelijk Kapitaal F 100.000.—

verdeeld in 400 aandelen, elk groot F 250.—,

waarvan geplaatst en volgestort F 75.000.—

COMMISSARISSEN:

S. J. W. VAN BLIUREN, Directeur der Nederl.-Ind. Brandwaarborg Mij.
Gedelegeerde van Cultuur-ondernemingen in Indië, te Amsterdam.

H. WESSELIUS Jr., Lid der Firma EVERTS & Co. Amsterdam, te Baarn.

S. A. BARTSTRA, Oud-Indisch Ambtenaar te Utrecht.

GEDELEGEERD-COMMISSARIS:

S. A. BARTSRA te Utrecht.

DIRECTEUR:

H. G. HAMMACHER Jr. te Utrecht.

UITGIFTE der

4e of laatste Serie aandelen, groot F 25.000.—

verdeeld in 100 aandelen, elk groot F 250.—

tot den koers van:

105 % voor aandeelhouders, (met recht van voorkeur);

110 % voor niet-aandeelhouders;

deelende in de VOLLE WINST over het boekjaar 1919.

onteigening (1919)! Commissarissen dubieerden terecht; eerst in 1969 werd de betreffende verbreding een feit, vijftig jaar later!

Op 1 mei 1920 werd voor de kapitale som van f 22.000.— het pand Janskerkhof 22 gekocht. Het is thans het middelste pand van de drie bankhuizen aan het Janskerkhof.

Het aandelenkapitaal van de bank werd op 5 februari 1919 vergroot tot f 500.000.—. Op 17 september 1920 vergaderden commissarissen voor het eerst in het nieuwe Kantoorgebouw. Bij die gelegenheid werden er enige harde noten gekraakt in verband met de „wilde beursschommelingen”. Er werd o.a. opgemerkt „dat eenige voorzichtigheid dient te worden betracht, al is er voor de cultures in Indië, speciaal de suiker cultuur, geen direct gevaar”. Commissarissen - Indië-kenners - vergisten zich deernlijk. De suiker-crisis stond voor de deur.

In 1922 werd de directie uitgebreid door de benoeming van Mr. C. J. Riselada tot mededirecteur, hetgeen hij zou blijven tot 1933, waarna hij tot de

Raad van Commissarissen toetrad. In 1922 kwamen de winsten van de bank onder druk te staan, een waarschuwing voor de naderende wereldcrisis, hetgeen echter niemand kon voorzien. De Duitse inflatie liet zich gelden: een vordering van M. 625.000.— moest tot f 20.000.— worden afgeschreven. Het zou nog veel erger worden. Overigens beleefde men tot 1927 rustige jaren; in 1924 steeg de netto winst zelfs met 35%, zodat de zich op economisch gebied samenpakkende wolken niet werden gezien. Verschoonbaar. De „Krach” heeft immers iedere insider overrompeld.

In de commissarissenvergadering van 22 juni 1927 leest de directeur de brief voor, die hij kortelings van een goed ingewijde Indische relatie ontving. Het is de moeite waard het genotuleerde te herhalen. Het typeert zo goed de zekerheid, waarin men in ons land in die jaren leefde:

„Directeur H. leest een schrijven voor van een Indischen Client, die daarin mededeelingen doet over een in Augustus in Indië te verwachten nieuw Communistenoproer, waarna Commissaris L. uitvoerig stilstaat bij de Indische toestanden in het algemeen en die van de diverse Cultures in het bijzonder. ZEd. refereert aan gesprekken, die hij pas heeft gehad met een Indisch Regent, een Administrateur e.d. en wijst er op, dat zulk een oproer door een handje vol militairen kan worden bedwongen. ZEd. maakt zich dan ook over Indië niet ongerust, en de groote Cultures zijn zoo krachtig, dat zij wel tegen een stootje kunnen. Z.i. zijn de koersen van de groote Indische Cultuur Mijën. te laag, gezien de meer dan sterke positie dezer Mijën. De Indische Regeering is paraat, dit zegt genoeg.

De Heer B. licht aan de hand van zijne Indische ervaringen zijn inzicht toe en concludeert, dat hij het in groote trekken met den Heer L. eens is.

Directeur H. wijst op de mentaliteit der bevolking, men organiseert zich daar wel degelijk, zie naar de betooging op 1 Mei naar Tarakan, naar de Chineesche Vereeniging, de Communistic Youth, etc.

De Voorzitter treedt in een uitvoerige beschouwing over Indië, het verschil tusschen Inlanders en Europeanen, de omgeving van het land, vergaderingen vallen daar veel eerder op dan hier, het contact tusschen Regeering en Inlandsche Hoofden. Hier of daar mag er wat onrust zijn, het geheel wordt niet geschaad.”

De commissarissen van de U.P.B. waren veelal tevens belangrijke aandeelhouders van de vennootschap. Zij lieten zich niet onbetuigd als het er op aankwam hun gewicht te laten gelden. Hoewel de samenwerking met de directie in het algemeen goed was, geeft de volgende aangenomen motie in de commissarissenvergadering van 15 februari 1928 een goede kijk op de verhoudingen:

H. G. Hammacher, directeur-oprichter van N.V. Utrechtsche Provincie Bank, 1908-1954, naar een bronzen gedenkplaat, in Slavenburgs Bank te Utrecht.

„Naardien in de jongste Vergadering van den Raad van Commissarissen gebleken is, dat i.z. de Procedure, in hoofde gemeld, niet die dilligentie wordt betracht, die wij in het belang der Bank noodzakelijk achten, zoo noodigen wij U beleefd uit ons met bekwamen spoed rapport uit te brengen omtrent den stand dezer Procedure en Uwe juridische adviseurs er op te wijzen, dat een al te lang uitstel U zal noodzaken” . . . enzovoort.

De malaise deed zich in 1929 kennen; de winsten liepen aanmerkelijk terug. Voor het eerst werd in 1931 het dividend gepasseerd. Hoewel er stemmen opgingen te liquideren of te fuseren, werd een aanbod tot het laatste, gedaan door de Incasso-Bank, in 1932 beleefd doch beslist afgeslagen. Op de in-courante markt noteerden de aandelen U.P.B. in Oktober 1933 31%. De officiële beursnoteringen van de aandelen der grote bankinstellingen bedroegen toen gemiddeld 95%. Over 1933 werd de dividendbetaling U.P.B. hervat, om nimmer meer te worden onderbroken.

De tijd schreed zonder noemenswaardige schokken voort. De terugloop van de inleg-saldi en de goud-opnamen tengevolge van de politieke crisis in september/oktober 1936 (Colijn-devaluatie) werden goed opgevangen.

De tweede wereldoorlog bracht de gebruikelijke problemen. De directie probeerde zoveel mogelijk Joods vermogen uit de handen van de bezetter te redden, hetgeen de nodige zorgen met zich mede bracht. Het toenmalige Deviezeninstituut, de „Wirtschaftsprüfstelle” en de „Generalkommissar für Finanz und Wirtschaft” stelden een onderzoek van de boeken in. Er werden „Strafanträge” tegen de bank aanhangig gemaakt. Voor het àl te zeer ernst werd met deze vijandelijke actie, was de oorlog voorbij. Na 1945 kwam het terugdraaien van schijntransacties via de Raad voor het Rechtsherstel; de tijdelijk gedéposseerde cliënten herkregen mede door hulp van de directie van de U.P.B. hun bezit.

In 1948 werd het 40-jarig bestaan van de U.P.B. gevierd; zes jaar later hield de bank op zelfstandig te bestaan. De aandelen werden in verhouding van 1 : 1 geruild tegen aandelen Slavenburg's Bank, hetgeen neerkwam op een overnamekoers van 125%.

Een nieuwe bank deed zijn intrede in Utrecht. In 1975 bestond deze Rotterdamse bank 50 jaar. Bij die gelegenheid werd een feestelijk jaarverslag uitgegeven, waarin de historie van de instelling werd belicht. Géén Utrechtse historie. De vestiging van Slavenburg te Utrecht heeft de status van bijkantoor, hetgeen de bank echter niet verhindert naar beste krachten bij te dragen aan de economische ontwikkeling van stad en provincie en aan het plaatselijk maatschappelijk leven deel te nemen op een wijze als dit van een der grotere bankvestigingen verwacht mag worden.

BIBLIOGRAFIE:

Archivalia:

RIJKSARCHIEF IN DE PROVINCIE UTRECHT
Archief van het Kapittel van Sint Jan.
OUD-ARCHIEF DER GEMEENTE UTRECHT
Resoluties van de Vroedschap.
Sententies criminele rechtspraak.
Burgerboeken en klappers daarop.
Doop-, trouw- en begraafboeken van diverse
kerkgenootschappen en klappers daarop.
Notariële archieven en klappers op de transportakten.
Kohieren etc. verpondingen, haardstedegeld, huisgeld, etc.
Bevolkingsregisters sinds 1810.
Archief Evangelisch-Lutherse Gemeente Utrecht.
Portretten en kaarten.

Gedrukte bronnen en manuscripten:

- A. J. van der Aa,
Jhr. G. G. Calkoen,
id.
Dr. R. Fruin,
id.
Mr. C. G. C. van Hengst,
C. A. de Kruijff,
N. van der Monde,
I. L. Uyterschout,
Dr. J. E. A. L. Struick,
Alsmede:
- Biografisch woordenboek der Nederlanden.
Het St. Janskerkhof (M.S. 1902, G.A. Utrecht).
Geschiedenis der Klaustrale Huizen van St. Jan (M.S. 1907,
G.A. Utrecht).
Geschiedenis der Staatsinstellingen in Nederland tot den val
der Republiek.
Tien Jaren uit den Tachtigjarigen Oorlog.
Aanteekeningen betreffende de Fundatie der Vrijvrouwe van
Renswoude (1890).
Index Protocollen Utrechtsche Notarissen (M.S. 19e eeuw,
G.A. Utrecht).
Geschied- en Oudheidkundige Beschrijving van de pleinen,
straten, stegen, waterleidingen, wedden, putten en pompen
der Stad Utrecht (1844/46).
Beknopt Overzicht Nederlandsche Krijgsgeschiedenis van
1568 tot heden (1937).
Utrecht door de Eeuwen heen (1968).
Jaarboeken van de Vereniging „Oud Utrecht”,
Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad (1815-1870),
Album Studiosorum (div. Univ. en Hogesch.),
Uitgaven van De Nederlandsche Leeuw, Wapen Heraut,
Nederlandsch Patriciaat, Nederlandsch Adelsboek,
Centraal Buretau voor de Genealogie.

Gebruikte afkortingen

- R.A. Utrecht Rijksarchief in de provincie Utrecht.
G.A. Utrecht Archief der gemeente Utrecht.
O.N.A. Oude notariële archieven in G.A. Utrecht.